

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

„КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ

ISSN 0025-1089

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

ГОДИНА LXIX

2018

СКОПЈЕ

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

излегува еднаш годишно

Редакција:

Снежана Велковска (одговорен уредник)
Гоце Цветановски (заменик одговорен уредник)
Катица Топлиска-Евроска (секретар)
Елена Јованова-Грујовска
Еленка Стоевска-Денчова
Весна Миовска
Наталија Андријевска
Елена Верижникова (Русија)
Милан Михаљевиќ (Хрватска)
Вера Смоле (Словенија)
Ана Цихнерска (Полска)
Станислав Станковиќ (Србија)

Уредувачки одбор:

Кирил Конески
Коста Пеев
Трајко Стаматоски
Влодимјеж Пјанка (Полска)
Рина Усикова (Русија)
Виктор Фридман (САД)

Адреса:

пут за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, п. факс 434
www.imj.ukim.edu.mk

број на жиро-сметка
40100-788-1242

СОДРЖИНА

ПОВОДИ

Елена Јованова-Грујовска	
65 години Институт за македонски јазик	7
Васил Дрвошанов	
100 години од раѓањето на д-р Аритон Поповски.....	11
Мери Јосифовска	
По повод 75-годишнината од раѓањето на д-р Љубица Станковска ..	15
Лилјана Макаријоска	
Кон седумдесетгодишнината од раѓањето на д-р Стоја Поп-Атанасова.....	21
Гоце Цветановски	
По повод 60 години од раѓањето на проф. д-р Димитар Пандев.....	25
Лилјана Макаријоска	
Сеќавање на д-р Љупчо Митревски (по повод петгодишнината од смртта).....	37

СТАТИИ

Хидајете Азизи	
Сопствениите имиња и членот	41
Борче Арсов	
Стилизацијата во насока кон повисок (библиски) стил во Кониковското, Кулакиското и во Бобошчанското евангелие	51
Даринка Маролова	
Експликација во преводот од македонски на германски јазик	65
Валда Миновска	
Презимиња од сложенки со глагол и именка во основата.....	73
Лилјана Митковска	
Овде ми е убаво: Дативот за искажување состојби и ставови во македонскиот јазик	79
Марија Кусевска	
Анализа на директните говорни чинови во македонскиот јазик	93
Бисера Пановска-Димкова	
Примарни имперфективи со поголема склоност за врзување	

ЕКСПЛИКАЦИЈА ВО ПРЕВОДОТ ОД МАКЕДОНСКИ НА ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК

Резиме: Предмет на истражување на оваа научна работа е експликацијата, како преведувачка постапка особено соодветна за превод на специфични јазични феномени со културна заднина, кои имплицираат на одредени предмети, појави или дејствија. За нив постои основана претпоставка дека му се добро познати на читателот/слушателот во директната, еднојазична комуникација. А при индиректната, двојазична комуникацијата, т.е. комуникација со посредство на преведувач, реципиентот е сместен во поинаков социо-културен и општествен контекст, па следствено на ова и поседува поинакви предзнаења. Затоа е потребно експлицирање на одредени имплицитни изрази од страна на преведувачот. Цел на овој труд е да се покаже дека за преводот на некои имплицитни изрази е неопходно експлицирање. Анализата се врши врз примери извадени од македонски книжевни дела, и тоа раскази и народни приказни, паралелно со нивните преводи на германски јазик.

Клучни зборови: преведувачка постапка, експликација, имплицитен исказ, превод.

0. Вовед

Несомнено, преведувањето претставува сложена активност на човечкиот ум. Не е стопроцентно јасно што се преведува, дали текст, содржина, идеја, претстава и сл. но едно е јасно - со преведувањето се заменува една реалност, сместена во еден социо-културен и општествен контекст со друга реалност, сместена во друг социо-културен и општествен контекст. Слично на ова Уртадо (во Никодиновска 1999: 19) смета дека преведувањето претставува процес на интерпретација и комуникација со цел еден текст кој се одвива во еден општествен контекст и во кој учествуваат три фактори: ментален процес, текст и комуникативен акт, да се преформулира во друг текст, сместен во друг општествен контекст. За таа цел преведувачот применуваа извесни постапки.

Под преведувачки постапки се подразбираат техники кои се од максимална помош и со минимален временски и просторен влог, а кои што ги употребува преведувачот при конфронтација со преведувачки проблеми. Тие се всушност „процеси на барање“ под услов оној што ги решава проблемите да знае „што бара и како сака да го најде она што го бара“ (превод Д.М. во Wills 1992:52).

Постојат повеќе класификации на преведувачките постапки од кои овде ќе ја спомнеме онаа на Колер (Koller 2001:232-235) која ги зема предвид постапките за решавање на културноспецифичните проблеми: 1. Преземање на изразот од појдовниот јазик во

јазикот-цел и тоа како цитат (странски збор) или како делумна или целосна адаптација кон нормите на јазикот-цел (заемка)¹ 2. Превод со заемање – буквален превод на изразот од појдовниот јазик во јазикот-цел²; 3. Избор на најблискиот соодветен израз-приближен превод³; 4. Експликација или дефинициски опис или парафраза⁴; 5. Адаптација⁵

Предмет на истражување на оваа научна работа е експликацијата, која е особено соодветна за превод на феномени поврзани со одредена култура. Она што во еднојазичната комуникација се смета за добро познато, говорителот/писателот само го имплицира во говорните/писмените акти, алудирајќи на одредени личности, предмети, појави или настани. Доколку истиот овој устен/писмен акт го сместиме во поинаков социо-културен и општествен контекст, од реципиентот не може да се очекува да ги поседува истите знаења и информации. Па, затоа при преведување преведувачот се јавува во улога на посредник, не само меѓу јазиците, туку многу повеќе меѓу културите. Тој треба да ги претпостави предзнаењата на новиот реципиент и онаму каде што смета дека постојат недостатоци од информации, а со цел да спречи недоразбирање се користи со методата експликација. Да се докаже неопходноста од експлицирање на имплицитните искази од страна на преведувачот е токму цел на овој научен труд. За таа намена се врши егземпларна анализа на одбрани примери извадени од македонски раскази и народни приказни паралелно со нивните преводи на германски јазик.

1. Експликација

Со експликацијата во повеќејазичниот дискурс се занимава Хоузе (House 2004). Таа поаѓа од постулатот дека експлицитарноста во дискурсот значи прецизно изразување на она

¹ Најчесто се преземаат лични имиња, топоними, именувања на мерки, институции, валути, природни појави, реалии од материјалната култура итн.

² Буквалниот превод е можен доколку конституентите на оригиналниот израз може да функционираат и самостојно. На овој начин со едноставни средства се создаваат нови изрази и значења.

³ Во приближниот превод мора да постои соодветство на лексемите во барем едно релевантно семантичко поле (пр. форма, боја, функција, големина итн.). Оваа постапка наоѓа примена само онаму каде што прецизното семантичко значење на изразот не е од пресудно значење. Овде, меѓу другото спаѓа и преведувањето со генерализација (неутрализација).

⁴ Со експликацијата се наведуваат најважните особености или функции на предметот или дејството, или, пак, се набројуваат нивните најважни компоненти.

⁵ Со помош на адаптација се врши замена на една културна или општествена реалност со друга која има слична функција или место во јазикот-цел и која што подобро одговара на публиката-цел. Најчесто оваа метода се применува при преведување на идиоматски изрази и формули од фатичката и експресивната комуникација.

на што се мисли (House, 2004:185). Ова може да се илустрира со примерот *фирер* (герм. *Führer*, превод на мк. *водич, лидер*), кој претставува имплицитен исказ, алудирајќи на диктаторот Адолф Хитлер кој бил современ лидер, т.е. водич на германската нација (Маролова 2014: 57). Поради импликацијата што ја има овој збор, германските говорители/писатели радо ја одбегнуваат неговата примена во друг контекст, па наместо тоа посегнуваат по други лексеми со синонимно значење. Потребата од експлицирање на овој имплицитен исказ има тогаш кога текстот е наменет за друга читателска публика, различна од германската. Тогаш експлицирањето се врши со директно наведување на името *Адолф Хитлер*. Значи, целта на експликацијата е на оние места во текстот-цел, каде што недостасуваат знаења, најчесто поврзани со познати личности, историски настани, места, специјални животни стилови и сл. да се даде објаснување, без притоа да се попречи нормалниот тек на читање/слушање.

2. Експликација во преводот од македонски на германски јазик

Примената на експликацијата во преводот од македонски на германски може јасно да се констатира врз основа на примери извадени од македонски книжевни дела преведени на германски јазик. За целите на нашата анализа се искористија примери од збирката раскази „Големиот куфер“ од Иван Додовски, расказот „Кружно патување на сенката“ од Димитар Солев и од народните приказни „Кнезот што се научил кошници да плете“ и „Двете врапчиња и мрзливиот човек“.

Пример 1. „Дома, пак, во едно од тие грди социјалистички станчиња добиени од ЈНА на кредит со доживотна отплата, Светлана знаеше да си приготви јадење, да чита списанија или да гледа телевизија.“ (Додовски, И. „Големиот куфер“ стр. 80)

(Превод) „*Zu Hause wiederum, in einer der kleinen, hässlichen sozialistischen Wohnung der Jugoslawischen Volksarmee mit lebenslanger Kreditabzahlung, bereitete sich Vesta Essen zu, las Zeitschriften oder sah fern.*“ (Dodovski, I. „Der große Koffer“ S.67)

Во пример 1. писателот Додовски ја употребил кратенката *ЈНА* во расказот на македонски јазик. Тој сметал дека македонскиот читател, како добар познавач на историските и политичките околности на овие простори во време на некогашна Југославија, веднаш ќе го знае нејзиното значење. Во преводот на германски, пак, кратенката е

пренесена експлицитно, како *Jugoslawische Volksarmee*, (мк. *Југословенска народна армија*) со тоа што во целост и мошне умешно е неведен називот, без да се попречува нормалниот тек на читањето на текстот.

Пример 2. „Штотуку излезен од чадот на јагленоот и од миризбата на згурата, човек ги плакнеше очите не толку од водата на Водно колку од солта на солзите.”

(Солев, Д. „Кружно патување на сенката“ стр. 106)

(Превод) „Kaum heraus aus dem Kohlenrauch und dem Gestank der Fabriken, wusch der Mensch seine Augen nicht so sehr mit dem Wasser vom Vodno* als viel mehr mit dem Salz der Tränen.”

(Solev, D. „Der Kreisförmige Weg des Schattens“ S. 120)

**Berg bei Skopje*

Водно е име на планина која изобилува со многу извори - оттаму потекнува самиот назив и се наоѓа во близина на Скопје. Овој топоним кој го среќаваме во расказот „Кружно патување на сенката“ од Димитар Солев, на германски е едноставно пренесен со транслитерација, т.е. *Vodno* и со дополнителна експликација со фуснота *Berg bei Skopje* (мк. *планина кај Скопје*), како би му било јасно на германскиот читател за што се работи.

Пример 3. „Некогаш патувавме, беа поинакви времиња, верувавме дека живееме во најубавата социјална држава, маршалот не водеше кон светла иднина ...”

(Додовски И. „Големиот куфер“ стр. 48)

(Превод) „Damals machten wir Reisen. Das waren andere Zeiten, wir glaubten, dass wir im schönsten Sozialstaat leben, Marschall Tito führte uns einer leuchtenden Zukunft entgegen.”

(Dodovski I. „Der große Koffer“ S.39)

Јосип Броз Тито (1892-1980) е југословенски политичар, премиер и претседател (1953-1980). До денешен ден е познат меѓу народите од поранешна Југославија како другарот *Тито* или *маршалот*. Додека лексемата *маршалот* во македонскиот расказ претставува импликација која се однесува на наведениот политичар и лидер, во преводот на германски е додадено името *Tito*, со што на германскиот читател експлицитно му се кажува за која историска личност од Југославија станува збор.

Пример 4. „Ја чекај малце да го испотам, та да му текни кај праќа стројници.“

(народна приказна „Кнезот што се научил кошници да плете“)

(Превод) „*Er soll nur warten, ich will ihn schon lehren, wie man Brautwerber zu mir schickt.*“

(Volkserzählung „Vom Fürsten, der Körbe flechten lernte“)

Во овој извадок од народната приказна „Кнезот што се научил кошници да плете“ е употребен свршениот глагол *испоту* (dt. *verschwitzen*) со неговото метафорично значење. Имено, народниот раскажувач сликовито имплицирал на тоа како говорителот на оваа реченица сака да го научи соговорникот на нешто, да го натера самостојно и со мака да извлече некаква поука. Преведувачот директно, т.е. со експликација го предал скриеното значење на метафората на германски јазик. Доколку би сакал да остане верен на стилот, тој би можел да употреби друг имплицитен израз со исто или блиско значење, како на пример лексемата *schulmeistern* (пр. *ich will ihn schon schulmeistern*) или фразеологизмот *jemanden mores lehren* (пр. *ich will ihn schon mores lehren*)

Пример 5. „Шо аур виде ти од Мустаком, бе?“ (Додовски, И. „Големиот куфер“ стр. 38)

(Превод) „*Was hat dir Stalin, der Große Schnurrbärtige, genutzt, hmh?*“ (Dodovski, I. „Der große Koffer“ S. 31)

Со прекарот *Мустаком* писателот Додовски алудира на *Јосиф Сталин* (1878-1953), лидерот на Советскиот Сојуз од средината на 1920-те години. Писателот го сместил дејството на расказот во временска рамка, кога за Македонците, како дел од источниот блок се добро познати политичките состојбите во тогашниот Советски сојуз и претпоставува дека македонскиот читател без проблем ќе ја одгатне импликацијата. Но, ова не е случај со германскиот читател, па затоа како експликација, во германскиот превод стои *Stalin, der Große Schnurrbärtige* (мк. *Сталин, големиот мустаклија*).

Пример 6. „Како е Господ, домаќинко, не е никој, ѝ рекол врабецот, белки ќе не пожала домаќинот на лозјево и не ќе ни го расине“.

(Народна приказна „Двете врапчиња и мрзливиот човек“ стр. 187)

(Превод) „*Vielleicht ist noch nicht alles verloren*“, sagte der Spatz. „Vielleicht erbarmt sich der Herr des Weingartens unser und wird unser Nest nicht zerstören.“

(Volkserzählung „Die zwei Spatzen und der faule Winzer“ S. 187)

Во македонските говорни акти често се среќава формулата *како е Господ, не е никој*, која се употребува во ситуации на неизвесност, особено доколку е доведена во прашање нечија судбината или иднината. Оваа формула со религиозен признак ја среќаваме во народната приказна „Двете врапчиња и мрзливиот човек“. Во преводот на германски јазик пораката е експлицитно пренесена со директно наведување на основното значење, т.е. дека *можеби не е сè изгубено* (герм. *Vielleicht ist noch nicht alles verloren*). Овде преведувачот би можел да го задржи религиозниот карактер на стилот од оригиналот, со тоа што би ја имплицирал пораката со религиозна германска формула со исто или слично значење, како на пример: *niemand ist gut, als nur Gott allein, Gott weiß, или bei Gott ist kein Ding unmöglich!*

Пример 7. „Го погребуваме професорот Куретински во една од алеите на Бутелските гробишта...“
(Додовски И. „Големиот куфер“ стр. 75)

(Превод) „Wir beerdigen Professor Kasperski an einer Allee auf dem städtischen Friedhof von Skopje.“
(Dodovski I. „Der große Koffer“ S.63)

Со изразот *Бутелските гробишта* се имплицира на градските гробишта во Скопје кои се наоѓаат во крајниот северен дел на Скопје во Општина Бутел. Доколку буквално би се превел имплицитниот израз од македонскиот расказ, германскиот читател не би знаел дека станува збор за главните гробишта во Скопје. Па, за да се надокнади недостатокот во знаењето на германскиот читател, преведувачот додал објаснение *auf dem städtischen Friedhof von Skopje* (мк. на *градските гробишта во Скопје*)

Пример 8. „Деноноќно тече по Рузвелтова времето во кое немам дел. Останав затворена во куќата, сама од себе побегната, избежумена.“ (Додовски И. „Големиот куфер“ стр. 45)

(Превод) „Tag und Nacht rauscht auf der Rooseveltstraße die Zeit vorbei, und ich habe keinen Anteil an ihr. Ich bleibe eingeschlossen zu Hause, bin verstört und vor mir selbst geflüchtet.“

(Dodovski I. „Der große Koffer“ S.37)

Улицата *Франклин Рузвелт*, меѓу граѓаните позната како *Рузвелтова*, е една од најпознатите улици во Скопје¹. За да му се разјасни на германскиот читател дека поимот *Рузвелтова* е импликација за улица во Скопје, во преводот е употребена експликација со додавање на називот *Straße* (мк. *улица*), имено *Rooseveltstraße*.

3. Заклучок

Потребата од експлицирање на одредени имплицитни изрази е особено доминантна кај двојазичната комуникација, која што се овозможува со посредство на преведувач. Литературните дела изобилуваат со имплицитни изрази, пред сè поради фактот што писателот претпочита да се воздржува од излишни изрази за да не го обременува текстот со факти, кои се подразбираат сами по себе. Друга причина поради која писателот посегнува по имплицитност во исказот е неговиот личен стил, но и желбата преку дијалозите во литературниот текст да се долови реалниот начин на комуницирање на ликовите - припадници на ова поднебје.

Бидејќи главната тематика на трудот е експликацијата, во истражувањето ги анализираме само оние имплицитни искази кои се експлицирани во преводот на германски јазик и се обидовме да покажеме дали и во која мера преведувачот постапил правилно.

Дојдовме до резултатот дека во 6 од анализираниите 8 примери, значи во 75% од вкупниот број на имплицитни искази експлицирањето било неопходно, додека, пак, во 2 случаи, односно во 25% од имплицитните искази преведувачот би можел да го задржи имплицитниот стил од оригиналот во преводот, т.е. експликацијата не била неопходна. Станува збор за пример 4., каде што за превод на изразот *da go ispotam* сосема природно би се вклопиле имплицитните искази *schulmeistern* (пр. *ich will ihn schon schulmeistern*) и *mores lehren* (пр. *ich will ihn schon mores lehren*), како и за пример 6., каде што за формулата *Како е Господ не е никој* со која се имплицира на немоќноста на човекот да влијае врз нештата, во преводот на германски би можело стои некоја од религиозните формули: *niemand ist gut, als nur Gott allein; Gott weiß; bei Gott ist kein Ding unmöglich!*

¹ Името го добила по Франклин Делано Рузвелт (1882-1945), кој бил 32. претседател на САД. Бил дури четири пати лидер на САД.

Понекогаш експликациите се во форма на вметнување, дообјаснувања во самиот текст (притоа содржината што се вметнува мора да биде минимална, за да не се попречи нормалниот тек на читањето, што им е добро познато на преведувачите) (пример 3. 5. и 8.); некогаш коментарот е во фуснота, (пример 2.); некогаш експликацијата настапува како замена за одредена кратенка (пример 1.) или, пак, како дефинициско објаснување за целиот имплицитен исказ, т.е. во вид на парафраза (пример 4, 6. и 7.)

Како и да е, преведувачот мора да биде свесен за очекувањата на читателот на текстот-цел и да има претстава за тоа, со какви предзнаења би можела да располага германската читателска публика, како би можел со примена на експликација соодветно да го прилагодува текстот.

Литература

Додовски Иван 2005 *Големiot куфер*, Скопје, Темплум.

Народно творештво 1986 *Двете врапчиња и мрзливиот човек*. Во: Цепенков, М.К. *Сказни и сторенија*, Скопје, Култура, Мисла, Македонска книга, Наша книга.

Народно творештво 1973 *Кнезот што се научил кошници да плете*. Во: *Македонско народно творештво. Битови приказни и анегдоти*, Скопје, Македонска книга.

Никодиновска Радица 2009 *Дидактика и евалуација на преведувањето од италијански на македонски јазик и обратно*, Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Солев Димитар 1970 *Кружно патување на сенката*. Во: *Одбрани раскази од Димитар Солев*, Скопје, Мисла.

Folklore 1970 *Die zwei Spatzen und der faule Winzer* (Übersetzung: Martin, G.S.). In: *Makedonische Märchen und Fabeln*, Wiesbaden, Emil Vollmer.

Folklore 1970 *Vom Fürsten, der Körbe flechten lernte* (Übersetzung: Martin, G.S.). In: *Makedonische Märchen und Fabeln*, Wiesbaden, Emil Vollmer.

House Juliane 2004 Explicitness in Discourse across Languages. In: House, Juliane; Werner Koller, Klaus Schubert (Hrsg.), *Neue Perspektiven in der Übersetzungs- und Dolmetscherwissenschaft*. Festschrift für Heidrun Gerzymisch-Arbogast zum 60. Geburtstag, Bochum S. 185-208.

Dodovski Ivan 2008 *Der große Koffer*. Erzählungen (Übersetzung von Will Firth), Leipzig, Erata Literaturverlag.

Koller Werner 2001 *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 6. Aufl. Wiebelsheim, Quelle & Meyer.

Marolova Darinka 2014 *Kultur in Prosatexten in übersetzungswissenschaftlicher Beleuchtung mit einer exemplarischen Analyse von Texten aus dem Deutschen und dem Makedonischen* (Dissertation), Fakultät für Sprachen, Kulturen und Kommunikation, SEEU, Tetovo.

Solev Dimitar 1976 *Der kreisförmige Weg des Schattens* (Übersetzung: Matthias Bronisch). In: *Moderne Erzähler der Welt. Makedonien. Mit 8 Graphiken makedonischer Künstler*, Tübingen und Basel, Erdmann.

Wills, Wolfram 1992 *Übersetzungsfertigkeiten, Annäherungen an einen komplexen übersetungspraktischen Begriff*, Tübingen, Narr.

Abstrakt:

Gegenstand dieser Studie ist die Explikation, als ein für die Übersetzung der spezifischen linguistischen Phänomene mit kulturellem Hintergrund besonders geeignetes Übersetzungsverfahren, welche bestimmte Objekte, Ereignisse oder Handlungen implizieren. Es besteht eine begründete Annahme, dass mit ihnen der Leser / Hörer in der direkten, einsprachigen Kommunikation gut vertraut ist. Dagegen ist bei der indirekten, zweisprachigen Kommunikation, i.e. der Kommunikation mit Vermittlung eines Übersetzers der Rezipient in einem anderen sozio-kulturellen und gesellschaftlichen Kontext untergebracht und dementsprechend verfügt er über andere Vorkenntnisse. Daher ist eine Explikation bestimmter impliziter Ausdrücke von Seite des Übersetzers notwendig. Das Ziel dieser Arbeit ist zu zeigen, dass zur Übersetzung mancher impliziter Ausdrücke eine Explikation notwendig ist. Die Analyse wird anhand von Beispielen aus der mazedonischen Literatur, und zwar Erzählungen und Volkserzählungen, parallel mit deren Übersetzungen auf Deutsch durchgeführt.

Информации за авторот:

1. Маролова, Даринка (Мијалче);
2. Македонија, Штип
3. Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Филолошки факултет
4. Доктор на филолошки науки, доцент
5. Ул. Панче Караџов бр. 31, 2000 Штип
6. Факс: /
7. E-mail: darinka.marolova@ugd.edu.mk